

Kasvustrategia kateissa?

Suomen talouden ja teollisuuden tulevaisuus

Miten Suomen talouskasvu voi jatkua kriisin jälkeen? Vanhoja konsteja pitää hioa, mutta uusiakin on löydettävä.

Mika Maliranta
Tutkimusjohtaja
ETLA
Professori
Jyväskylän yliopisto
mika.maliranta@etla.fi

Pekka Ylä-Anttila
Toimitusjohtaja
Etlatieto
pekka.yla-anttila@etla.fi

Suomen talouden nousu edellisestä, 1990-luvun alun lamasta oli hätkähdyttävän nopeaa (kuviot 1). Talous pääsi lamaa edeltäneelle potentiaalisen tuotannon¹ kasvu-uralle 2000-luvun alkuun mennessä. Kasvu oli historiallisesti tarkastellen hyvin nopeaa lähes kymmenen vuoden ajan. Samantapainen on tilanne ollut joidenkin muidenkin pajojen taantumien jälkeen (Var-

Tähän kirjoitukseen on koottu joitakin keskeisiä havaintoja ja johtopäätöksiä Etlatiedon tutkimushankkeesta "Suomi globaalissa kilpailussa" (<http://www.etla.fi/globaalikilpailu>).

¹ Potentiaalisen tuotannon tarkoitetaan sitä bruttokansantuotetta, joka kulloinkin käytettävissä olevilla voimavaroilla kyettäisiin tuottamaan. Sen kasvuvauhti samastetaan usein toteutuneen tuotannon pitkän aikavälin keskimääräiseen kasvuvauhtiin.

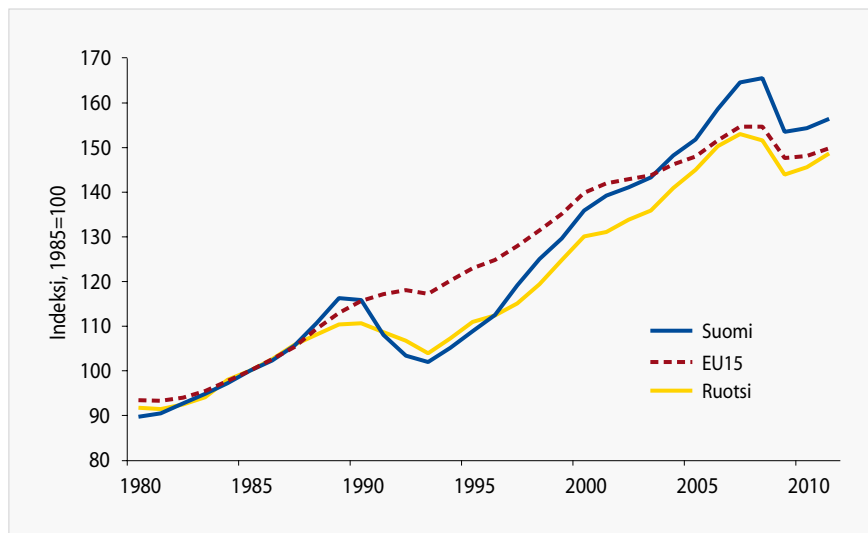
tia 2010). Kansainvälisesti vertaillen Suomen nopeat toipumiset taantumista ja paluut entiseen ovat kuitenkin harvinaisia. Pikemminkin tutkimus viittaa siihen, että pitkien taantumien vaikutukset ovat pysyviä tai ainakin hyvin pitkäaikaisia (esim. IMF 2009).

Voidaankin kysyä, millaiset mahdollisuudet Suomella on nopeaan toipumiseen nykykriisistä. Kansainväliset kokemukset näyttävät viittaavan siihen, että taloudet kyllä toipuvat lamoista, mutta menetettyä tuotantoa ei ainakaan kokonaan saada kurottua kiinni. Syvä taantuma jättää pysyvän kuilun ennen taantumaa saavutettavissa olleen tuotannon ja taantumien jälkeen toteutuneen tuotannon väliin. Ovatko Suomen toipumiset aiemmista lamoista olleet siis poikkeuksia ja voisiko paluu aikaisemmalle kasvu-uralle jäädä tällä kertaa tapahtumatta?

Tällainen ajattelu näyttää olleen Valtiovarainministeriön (2010) *Julkisen talous tienhaarassa*-raportin lähtökohta. Sen mukaan osa tuotantokapasiteetista jää kriisin seurauksena pysyvästi pois käytöstä. Myös potentiaalisen tuotannon kasvuvauhdin pelätään jäävän selvästi kriisiä edeltänyttä aikaa hitaammaksi. Julkisen talouden kestävyyttä arvioivien laskelmien pohjaksi otetaan oletus, että talouskasvu olisi pitkällä aikavälillä keskimäärin 1,8 prosenttia vuodessa. Tätä voi verrata vuosien 1960–2008 lähes kolmen prosentin keskimääräiseen kasvuun. Valtiovarainministeriön oletusta voidaan pitää yhtenä mahdollisena skenaariona, johon pitää varautua. Oletusta nope-

Mika Maliranta (oik.) ja Pekka Ylä-Anttila tähdentävät, että tuleva talouskasvu syntyy toimialojen ja yritysten sisäisestä rakennemuutoksesta. Suuri hyödyntämätön potentiaali on tehtävärakenteiden muutoksessa – miten saada oikeat ihmiset oikeille paikoille?

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen määrä henkilöä kohden Suomessa ja EU15:ssä, vuosina 1980–2011, ostovoimapariteettikurssein (1980=100).

ampi talouskasvu luonnollisesti helpotaisi julkisen sektorin tasapainottamista ja velkasuhteen saamista hallintaan.

Seuraavassa pohdimme, millaisia kasvun vaihtoehtoja meillä on. Miten nykyinen kriisi poikkeaa edeltäjistään? Mitkä tekijät vaikuttavat pitkän aikavälin kasvuun? Onko kasvustrategiamme kateissa? Millaisia voisivat olla tulevaisuuden kasvun ja tuottavuuden nousun lähteet?

Aiemmat taantumukset ja 2000-luvun kriisi

1990-luvun laman ja nykykriisin välillä on merkittäviä eroja. Erojen tunnistaminen on tarpeen arvioitaessa tämän kriisin jälkeisen ajan kasvua. Syvyydeltään nämä kaksi kriisiä ovat keskenään vertailukelpoisia; itse asiassa nykyinen kriisi näyttää yhden vuoden bruttokansantuotteen supistumisen perusteella olleen syvin koko maamme rauhanajan historiassa.

Suomen kokonaistuotannon supistuminen oli jyrkempää kuin muissa pienissä avoimissa talouksissa, mikä näyttäisi kielivän siitä, että tuotanto- ja vientirakenteemme on monipuolistumisestaan

huolimatta edelleen haavoittuvainen. Kasvu on ollut kovin kapealla pohjalla: Suomi on teknologisesti ja tuotannollisesti erikoistunut huomattavasti harvempiin aloihin kuin esimerkiksi Ruotsi (Pajarinen 2010). Erikoistuminen niille kapeille aloille, joilla Suomella oli suhteellinen etu kansainvälisessä kilpailussa, tuotti pitkän ja vahvan kasvuvaiheen. Erikoistumisen kääntöpuoli tuli esiin taantumassa.

Yksipuolinen tuotannon ja viennin rakenne ei ollut aiempina vuosikymmeninä nykyisenkaltainen pulma: kilpailukyky turvattiin taantumien jälkeen devalvaatiolla, ja kotimaista tuotantoa voitiin suojata muillakin keinoin. Historiallisesti tarkastellen Suomi onkin noussut taantumista muutaman harvan vientialan – useimmiten metsäteollisuuden – varassa.

Nouseeko Suomi nykykriisistä yhtä nopeasti kuin 1990-luvun lamasta?

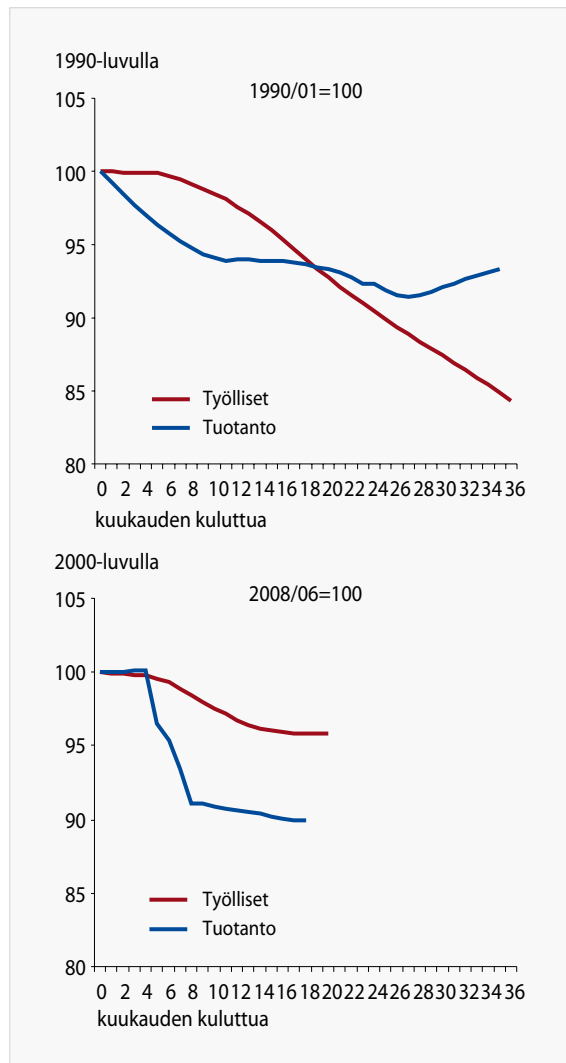
Avoimessa ja integroituneessa maailmantaloudessa talouspoliittisia keinoja yhden tai muutaman alan tukemiseen ei kuitenkaan ole. On syytä muistaa, että myös monet muut maat ja alueet kuin Suomi ovat kärsineet talousongelmista, joiden syyt näyttävät olevan ainakin osin rakenteellisia. Esimerkkinä voi mainita vaikka aikaisemmat menestyjät Kalifornia tai Irlanti.

Suomen poikkeuksellisen nopea talouskasvu 1990-luvun puolivälin jälkeen selittyy melkoiselta osin markan devalvoitumisen tuomalla hyvällä kilpailukyvyllä ja siirtymisellä avoimempaan talouteen. Globalisaatio kasvatti markkinoita, ja talouden avaaminen toi maahan ulkomaista pääomaa ja lisäsi kilpailua kotimaassa. Hyvin koulutettua työvoimaa oli tarjolla osaamisvetoisen yritystoiminnan kasvun tarpeisiin, ja väestön ikärakenne oli muita kehittyneitä maita suotuisampi. Työllisyys kasvoi nopeasti, mikä helpotti julkisen talouden tasapainottamista. Tieto- ja viestintäteknologian valmistuksen huikea nousu siivitti vientiä, ja maan ulkomainen velka muuttui saamiseksi ennätystahdissa.

Nyt tilanne on lähes joka suhteessa erilainen. Emme voi laskea yhden kasvualan varaan, työikäisten määrä on alkanut laskea, kustannuskilpailukyky on vahvistumisen asemesta heikentynyt ja talouden avautumisen hyödyt on pitkälti hyödynnetty. Toimialarakenteen muutos – lähinnä ICT-sektorin nousu – joka vielä 1990-luvulla tuki voimakkaasti talouden ja tuottavuuden kasvua, on kääntynyt kasvua hidastavaksi (Pohjola 2010). Ehkäpä toipuminen nykykriisistä muistuttaa enemmän Ruotsin talouden nousua 1990-luvun alun lamasta kuin omaa poikkeuksellista nousukauttamme tuolloin. Ainakin kiinnikuomisvaraa johtaviin talouksiin ja toimialarakenteiden muutosten tuomaa tuottavuuskasvua on nyt vähemmän.²

² Vrt. Honkapohja ym. (2009).

Kuvio 2. Kokonaistuotanto ja työllisyys kahdessa kriisissä, kuukausisarjat (1990/01=100 ja 2008/06=100).

Yksi 1990-luvun alun ja nykykriisin ero meillä näyttää kuitenkin osoittavan toiseen suuntaan. Työllisyys on suhteessa tuotannon supistumiseen heikentynyt tässä lamassa huomattavasti vähemmän kuin edellisessä. Yritykset ovat pitäneet kiinni työvoimastaan, mikä kertoo siitä, että ne odottavat kysynnän kääntyvän nousuun kohtuullisen nopeasti. Taantumien pitkäaikainen voi tietysti muuttaa tilannetta, mutta tällä hetkellä odotukset suhdannenoususta ovat hiljalleen vahvistumassa.

Työllisyys ei ole siis ainakaan toistaiseksi heikentynyt niin voimakkaasti kuin olisi voitu pelätä. Pitkän aikavälin kasvunäkymiä arvioitaessa on kuitenkin tarpeellista pitää mielessä se, että nettotyöllisyyden muutos on työpaikkojen syntymien ja tuhoutumien erotus. Nor-

maalioloissa sekä syntymisaste että tuhoutumisaste ovat vuositasolla reilun 10 prosentin luokkaa. Suomen yrityssektorin työllisyyden kohoaminen edellisen kriisin jäljiltä tapahtui ennen kaikkea sitä kautta, että uusien työpaikkojen syntymisaste kohosi – parhaimmillaan se oli 15 prosentin luokkaa 1990-luvun puolivälin jälkeen. Sen sijaan työpaikkojen tuhoutumisaste pysyi yllättävän vakaana vuosina 1995–2005 (Ilmakunnas ja Maliranta 2008).

Valitettavasti tuoreita tietoja nykyisen kriisin ajalta ei ole saatavilla. Jos työpaikkojen syntymisasteet olisivat pudonneet voimakkaasti, kertoisi tämä mikrotason uudistumisen hyytymisestä. Se olisi huolestuttavaa tulevan kehityksen kannalta. Jos sen sijaan työpaikkojen syntymisasteet olisivat säilyneet suhteellisen korkeina, kertoisi se erityisen positiivisesta tulevaisuudenuskosta. Toisin kuin meillä, Yhdysvalloissa työllisyys on heikentynyt poikkeuksellisen nopeasti tämän kriisin aikana. Tuoreiden tietojen perusteella työpaikkojen tuhoutumisasteet ovat siellä kuitenkin normaalin vaihteluvälin sisällä. Sen sijaan uusien työpaikkojen syntymisaste on romahtanut historiallisen alhaiselle tasolle (BLS 2010). Siis ainakin Yhdysvalloissa nykyiseen ”luovaan tuhoon” on sisällynyt poikkeuksellisen vähän uusien työpaikkojen luontia. Suomen tilanne selvinnee myöhemmissä tutkimuksissa.

Kasvustrategia kateissa?

Nopea talouskasvu epäilemättä ratkaisisi monia talouspolitiikan akuutteja ongelmia. Se auttaisi julkisen tasapainon korjaamisessa siten, ettei tarvitsisi tehdä niin kipeiltä tuntuvia veronkorotuksia ja hyvinvointipalvelujen leikkauksia kuin mihin lama näyttäisi pakottavan. Ei ihme, että kasvustrategiaa haetaan nyt kuumeisesti monilla foorumeilla. Ns. Tanskasen kasvutyöryhmän (Valtioneuvoston kanslia 2010) rinnalle on syntynyt uusi hanke: hallitus ja työmarkkinajärjestöt ovat sopineet valmistelusta, joka tähtää ”kestävän talouskasvun ja työllisyyden laajaan toimenpideohjelmaan” – siis talouden uuteen kasvustrategiaan.

Pitkän aikavälin kasvustrategialla on ainakin kaksi suurta haastetta. Ensiksikin kaikki keskeiset vientialamme – metsäteollisuus, ICT ja konepajateollisuus – näyttävät olevan sekä suhdanneongelmissa että rakennemuutoksen kourissa yhtä aikaa. Toiseksi työikäisen väestön supistumisen takia myös työpanos alkaa supistua, jos työvoimaosuudet säilyvät nykyisellään.

Talouden kasvun tekijöitä kuvataan usein yksinkertaisella kaavalla: määritelmällisesti talouden kasvu on työpanoksen kasvun ja työn tuottavuuden kasvun summa. Tätä kaavaa voidaan käyttää talouspolitiikan toimenpiteiden jäsentämiseen. Tuottavuuden parantaminen helpottaa julkisen talouden rahoitusjäämän korjaamista, mutta tärkeää se on ennen kaikkea pitkän aikavälin talouskasvulle. Työpanoksen kasvattaminen (tai pikemminkin supistumisen hidastaminen) työuria pidentämällä on erityisen tärkeää julkisen talouden rahoituksen kannalta. Lisäksi sillä voi olla tärkeitä sosiaalipoliittisia vaikutuksia.

Työpaikkoja on menetetty pelättyä vähemmän, mutta syntyykö uusia?

Työpanoksen kasvattaminen työuria pidentämällä ja työvoimaan osallistumista nostamalla näyttää kuitenkin vaikuttavan negatiivisesti tuottavuuden kasvuun (Dew-Becker ja Gordon 2008). Tällaisten toimenpiteiden vaikutus talouden kasvuun ja hyvinvoinnin kehitykseen on siis heikompi kuin mitä voisi kuvitella yllä esitetyn ja paljon käytetyn yksinkertaisen talouskasvukaavan perusteella.

Kestävä talouskasvu perustuu siis ennen kaikkea työn tuottavuuden kasvuun, mutta mihin tekijöihin työn tuottavuuden kasvu sitten perustuu? Miten työn tuottavuuden kehitystä voidaan edistää talouspolitiikan keinoin ja tarvitaanko siihen uutta kasvustrategiaa?

Suomen talouden viime vuosien kasvustrategiassa ovat kaikki palaset sinänsä kohdallaan. Suomi muuttui 1980-luvun aikana vähitellen koulutukseen ja tutkimukseen nojaavaksi, ja viimeistään 1990-luvun kuluessa myös jokseenkin avoimeksi taloudeksi. Samalla tuottavuuskasvun lähteet muuttuivat ja ovat edelleen muuttumassa. Emme välttämättä tarvitse uutta kasvustrategiaa, vaan pikemminkin sen entistä tehokkaampaa hyödyntämistä ja joidenkin rönsyjen karsimista.

Kasvun lähteet

Taloudellisen kasvun ja tuottavuuden nousun keskeiset lähteet ovat teknologinen muutos ja kansainvälisen työnjaon syventyminen. Nämä tekijät – täsmäl-

lisemmin tieto- ja viestintäteknologian kehitys sekä globalisaation toinen aalto³ – pitivät yllä nopeaa kasvua viimeisen parin vuosikymmenen ajan sekä maailmantaloudessa että Suomessa. Kummankin tekijän vaikutukset konkretisoituvat *rakennemuutosten* kautta: toimiala-, yritys-, toimipaikka- ja viime kädessä työtehtävien rakenteet uudistuvat. Rakennemuutos on nopean tuottavuuskasvun välttämätön, mutta ei suinkaan riittävä ehto.

Suomessa 1990-luvun laman jälkeinen nopea talouskasvu perustui suurelta osin edellisellä vuosikymmenellä käynnistyneeseen toimipaikka- ja yritysrakenteiden muutokseen: uusien yritysten markkinoille tuloon, vanhojen poistumiseen ja resurssien siirtymiseen heikon tuottavuuden yrityksistä ja toi-

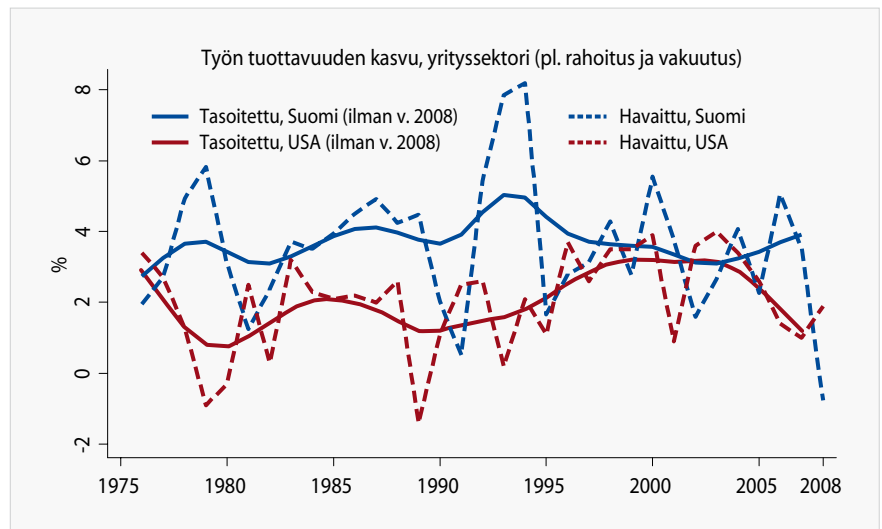
³ Toisella globalisaatioaalolla tarkoitetaan 1980-luvulla alkanutta maailmankaupan ja kansainvälisten pääomaliikkeiden vapauttamista ja samanaikaista tietotekniikkavallankumousta. Ensimmäinen globalisaatioaalto puolestaan viittaa 1800-luvun puolivälissä alkaneeseen ja ensimmäiseen maailmansotaan päättyneeseen ajanjaksoon, jolloin maailmankauppa ja myös pääomien liikkuminen lisääntyivät nopeasti. Kuljetusteknologian kehityksen seurauksena yhä suurempi osa tuotteista tuotettiin eri paikassa kuin kulutettiin.

mipaikoista paremman tuottavuuden yksiköihin – ns. luovaan tuhoon (Mali-ranta 2003 ja 2010a). Itse asiassa tuottavuuskasvun *nopeutuminen* teollisuudessa 1980-luvun lopulta alkaen perustui *kokonaan* tähän mikrorakenteiden muutokseen, ja koko yrityssektorissakin lähes kokonaan (vrt. kuvio 3). Tuottavuuskasvun nopeutuminen ennen nykyistä lamaa puolestaan perustui aikaisempaa selvästi enemmän tehtävärakenteiden muutokseen. Toimialojen välinen rakennemuutos on sijaan viime vuosina pikemminkin hidastanut kuin nopeuttanut tuottavuuskehitystä.

Mistä nykyisen laman jälkeinen talouden ja tuottavuuden kasvu voisi sitten tulla? Matti Pohjola (2010) kiinnittää aiheellisesti huomiota siihen, että tuottantorakenteen muutos teollisuudesta kohti palveluita ja nopean tuottavuuskasvun teollisuusaloilta hitaan kasvun aloille hidastaa tulevaakin talouskasvua merkittävästi. Kasvustrategiaa tuskin voidaanakaan rakentaa kasvualojen tunnistamisen ja tukemisen varaan.

Talouskasvun ja kasvupolitiikan lähtökohdat ovat nyt kokonaan toisenlaiset. Olemme siirtyneet kiinnikurojataloudesta lähelle tuottavuuden ja

Kuvio 3. Työtunnin tuottavuuden kasvu yrityksissä, %.

Lähteet: Kansantalouden tilinpito (Suomi) ja Bureau of Labor Statistics (USA).

Kasvustrategiassa ei nyt ole tärkeää tukea kasvualoja vaan erikoistua korkeaa koulutusta ja erityisosaamista vaativiin tehtäviin eri toimialoilla.

teknologian eturintamaa. Pikemmin kuin toimialarakenteen muutosten kautta kasvun uusia mahdollisuuksia pitäisi etsiä yritys- ja toimipaikkarakenteiden sekä tehtävärakenteiden muutoksista. Tähän viittaavat sekä viime vuosien tuottavuuskehitys että kasvun lähteitä koskeva empiirinen ja teoreettinen tutkimus.

Politiikassa tulisi huolehtia siitä, että edellytykset tuottavuutta vahvistavalle rakennemuutokselle säilyvät. Uusien korkean tuottavuuden yritysten syntyminen, matalan tuottavuuden toimipaikkojen poistuminen markkinoilta sekä työpaikkojen siirtyminen menestyviin ja tuottavuudeltaan hyviin yksiköihin on tulevinakin vuosina tärkeää. Mutta vielä tärkeämmäksi on ilmeisesti tulossa yritysten sisäinen tehtävärakenteiden muutos. Aikaisempina vuosikymmeninä kansainvälisen työnjaon muutos jakoi *toimialoja* voittajiin ja häviäjiin. 1980-luvulta alkaen globalisaatio on vetänyt jakolinjaa *yritysten ja toimipaikkojen* välille. Nyt on siirrytty entistä enemmän *työtehtävien* tasolle.

Kyse on yritystoiminnan uudesta loigikasta. Yritykset ovat pilkkoneet toimintansa tai arvoketjunsä yhä pienem-

piin osiin ja ulkoistaneet niitä eri puolille maailmaa. Maat ja alueet eivät erikoistune enää tiettyihin toimialoihin tai tuoteryhmiin vaan arvoketjun eri osien toimintoihin tai työtehtäviin (Baldwin 2006). Tässä maailmassa työtehtävät kilpailevat keskenään ja maat erikoistuvat suhteellisen etunsa mukaisesti tehtäviin. Suomelle tässä muutoksessa ainoa mahdollisuus on erikoistua korkeaa koulutusta ja erityisosaamista vaativiin toimintoihin eri toimialoilla.

Näin näyttää pitkälti jo tapahtuneenkin. Esimerkiksi ICT-klusterissa (sähkötekninen teollisuus ja ICT-palvelut) tutkijoiden, suunnittelijoiden ja muiden toimihenkilöiden osuus työvoimasta on jo noin 50 prosenttia. Osuus on kasvanut nopeasti 1990-luvun puolivälin jälkeen. Muutos koskettaa kuitenkin monia muitakin aloja. Muutokset tehtävärakenteissa – korkeaa osaamista vaativien ja korkeapalkkaisten tehtävien osuuden kasvu – on lisännyt viime vuosina työn tuottavuuden kasvua noin yhdellä prosenttiyksiköllä (Märliranta 2010b). Monista aiemmin työintensiiviksi luokitelluista teollisuuden toimialoista on kuin varkain tullut tietointensiivisiä palvelualoja. Näin on

käynyt esimerkiksi tekstiili- ja vaate-teollisuudelle sekä tieto- ja viestintälaitteiden valmistukselle. Suunnittelu- ja asiantuntijatehtävät ovat jääneet, valmistus on siirtynyt pois. Tämä näkyy jo Suomen vientiluvuissa: viime vuonna esimerkiksi tietotekniikkapalveluiden vienti oli kaksi kertaa niin suuri kuin matkapuhelinten vienti.

Miten estetään tuottavuuden kasvun hidastuminen?

Tehtävärakenteiden muutoksen merkitys tulee entistä tärkeämmäksi, kun tarkastellaan viime vuosien tuottavuuskehitystä Yhdysvalloissa (kuvi 3) ja siitä tehtyjä arvioita lähivuosille. Yhdysvaltain tuottavuuskehitys on hidastunut nopeasti ja kehityksen arvioidaan jatkuvan. Kuten edellä todettiin, Yhdysvalloissa uusien työpaikkojen syntymisaste on ollut viime ajat historiallisen alhaalla. Itse asiassa tämä näyttää jatkumolta jo 2000-luvun alkupuolella käynnistyneelle hidastuvien työpaikkavirtojen trendille. Menneisyudessa työpaikkavirtojen trendit ovat kulkeneet käsi kädessä tuottavuuskasvun trendien kanssa, mikä ei ole kovin rohkaiseva uutinen niille, jotka odottavat tuottavuuskasvun suurta uutta aaltoa.

Yritys-, toimipaikka- ja tehtävätason rakennemuutokset ovat jatkossa keskeisiä kasvun lähteitä.

Jos Yhdysvaltoja pidetään edelläkävijätaloutena, joka on onnistunut saamaan merkittävää tuottavuushyötyä tietotekniikkavallankumouksesta, voidaan arvioida noiden hyötyjen olevan yleismaailmallisestikin vähentymässä. Gordonin (2009) arvion mukaan Yhdysvaltain taloudella on edessään poikkeuksellisen hidas tuottavuuskasvu parin seuraavan vuosikymmenen ajan. Jos teknologisen muutoksen edelläkävijän skenaario on tällainen, samantapainen kehitys näkyy muissakin eturintamaa lähellä olevissa maissa – Suomi on yksi näistä. Siksi Suomen on haettava omia vahvuuksia ja erityisesti pienen maan etuja.

Yksi tällainen on yritysten ja toimipaikkojen sisäiseen tehtävärakennemuutokseen liittyvän potentiaalın hyödyntäminen. Historian valossa tämä rakennemuutos näyttää olleen vahvimillaan tuottavuutta vahvistavan toimipaikka- ja yritys rakenteen muutoksen, luovan tuhon, ja sitä kautta tulevan uudistumisen, aikana. Nämä yritys-, toimipaikka- ja tehtävätason rakennemuutokset ovat tulevan tuottavuuskasvun keskeiset lähteet. Tällaisia rakennemuutoksia ovat uutta tekniikkaa hyödyntävien työtehtävien sekä vaativien asiantuntija- ja suunnittelutehtävien lisääntyminen. Yleisesti kyse on uutta luovien työtehtävien lisääntymisestä sekä siitä, että työntekijät siirtyvät jouhevasti koulutustaan ja ammattitaitoaan paremmin vastaaviin tehtäviin. Tämäntapainen kehitys on ol-

lut meneillään monilla teknologiatalousluuden toimialoilla, erityisesti tieto- ja viestintäteknologian alalla.

Tällaisiin muutoksiin perustuva kasvu edellyttää työvoiman liikkuvuutta niin toimialojen ja yritysten välillä kuin yritysten ja toimipaikkojen sisälläkin. Se puolestaan asettaa vaatimuksia työmarkkinajärjestelmälle, johtamiselle ja sosiaaliturvalle. Ihmisillä on oltava riittävät kannustimet työtehtävien muutoksiin ja sosiaaliturvan on oltava sellainen, että se lieventää rakennemuutoksen kielteisiä vaikutuksia yksilötasolla. Tuottavuuden kasvu merkitsee joka tapauksessa lisääntyvää vaurautta kansantalouden tasolla ja tehtävä rakenteiden muutos yksilöille mahdollisuutta edetä työurallaan ja nostaa palkkatasoaan.

Vieläkö talouskasvua tarvitaan?

Vauraus ja tulotason kasvu on edelleen korkealla yhteiskuntapolitiikan tavoitteenasettelussa. Viimeistään talouskriisi on tätä jälleen vahvistanut. Toisaalta kriisi on nostanut epäilyn koko talouskasvun tavoitteen mielekkyydestä – eikö kriisi johtunutkin juuri jatkuvan kasvun tavoittelusta ja liiallisesti ahneu-

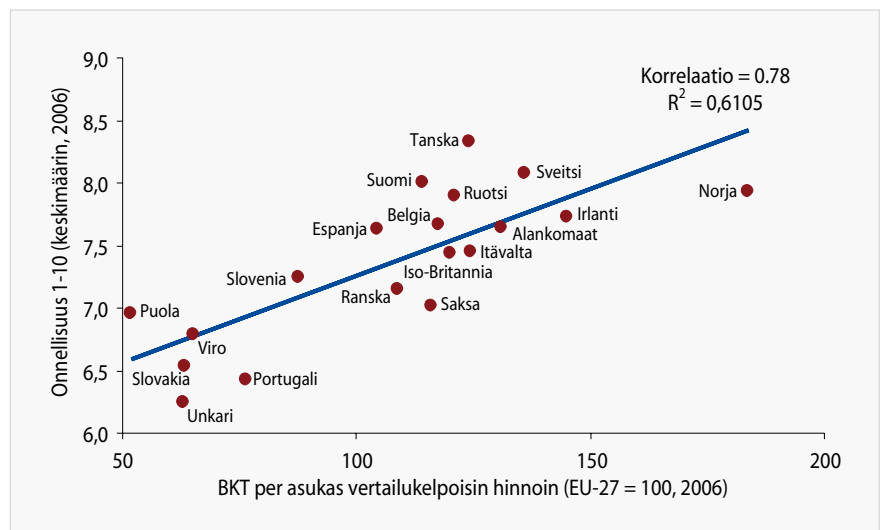
desta lisätä vaurautta? Tuovatko talouskasvu ja aineellinen vauraus sittenkään onnea?

Taloukasvun tai tulotason yhteys onnellisuuteen ja hyväksi koettuun elämään on jatkuvan keskustelun ja myös tutkimuksen kohteena. Yleinen ja usein toistettu käsitys on ollut, että tietyn tulotason jälkeen taloukasvulla tai tulojen lisääntymisellä ei ole merkitystä onnellisuuden tai koetun tyytyväisyyden välillä. Uusin tutkimus näyttää kiistävän tämän käsityksen (Stevenson ja Wolfers 2008). Sen mukaan maan kansalaisten keskimääräinen koettu hyvinvointi lisääntyy vaurauden kasvun mukana niissäkin maissa, joissa tulotaso on jo korkea. Kasvupolitiikka, ja varsinkin tuottavuuden kasvuun pohjautuva politiikka, on myös hyvinvointipolitiikkaa. Kuviossa 4 on esitetty European Social Survey -aineiston⁴ perusteella yhteys tulotason ja koetun onnellisuuden välillä Euroopan maissa.

Kuvion mukaan tulotason ja mitatun onnellisuuden välillä on voimakas riip-

⁴ Ks. <http://ess.nsd.uib.no>. Onnellisuutta mitaava kysymys laajassa ja huolella tehdyssä kyselyssä on muotoa "Kaiken kaikkiaan, kuinka onnellinen katsot olevasi?" ("Taking all things together, how happy would you say you are?")

Kuvio 4. BKT asukasta kohden ja subjektiivisesti koettu onnellisuus Euroopan maissa.

Taluskasvu lisää onnellisuutta vielä korkeallakin tulotasolla.

puvuus. Suomalaiset ovat suurista rakennemuutoksista huolimatta Euroopan onnellisimpiin kuuluva kansa. Kuviossa erottuvat selvästi entiset Itä-Euroopan maat omaksi ryhmäkseen ja esimerkiksi Pohjoismaat omakseen. Koettu onnellisuus on 2000-luvun kuluessa hienokseltaan Suomessa kasvanut, kuten tulotasokin.

Yhteenveto – talouden ja teollisuuden tulevaisuus

Suomi nousi 1990-luvun lamasta poikkeuksellisen nopeasti, ja talouden tasapaino palautui nopeammin kuin juuri kukaan osasi ennustaa. Nyt olemme 1990-luvun kriisiä muistuttavassa tilanteessa. Ei ole kuitenkaan mitään takeita, että tällä kertaa nousu olisi yhtä rivakkaa. Juuri mitään 1990-luvun alun kasvua tukevia tekijöitä ei nyt ole. Kasvua on tavoiteltava muilla keinoin.

Toimialojen välinen rakennemuutos näyttää lähivuosina pikemmin hidastavan tuotannon ja tuottavuuden kasvua kuin sitä edistävän. Talouden avautumiseen ja perinteiseen toimialojen väliseen erikoistumiseen liittyvät hyödyt on pitkälti käytetty. Kasvualojen etsimiseen ja niiden tukemiseen tähtäävä politiikka on avoimessa maailmantaloudessa vaikeaa, ellei mahdotonta. Globalisaatio on pitkälti hajottanut vahvat kansalliset teollisuusklusterit. Maat erikoistuvat globaalien arvoverkkojen eri osiin omien suhteellisten etujensa mukaan. Suomen suhteelliset

edut perustuvat koulutukseen ja inhimilliseen pääomaan, kuten tähänkin asti.

Tuottavuuden kasvun lähteitä on kuitenkin etsittävä yritys- ja toimipaikkarakenteiden muutoksesta sekä yritysten sisältä. Suuri hyödyntämätön potentiaali liittyy tehtävärakenteiden muutokseen: miten saada eri organisaatioissa oikeat ihmiset oikeille paikoille.

Palveluiden osuus Suomen taloudessa tulee kasvamaan. Yksi seuraus tästä on tuottavuuskasvun hidastuminen. Palvelut eivät kuitenkaan ole välttämättä tuottavuuden kiviriippa vaan myös mahdollisuus. Suomessa se tarkoittaa teollisen tuotannon ja palveluiden älykstä yhdistämistä. Tällä tiellä on jo edetty. Vaikka teollinen valmistus osittain siirtyykin pois Suomesta, suunnittelu-, tutkimus- ja kehitystyö, muut asiantuntijatehtävät sekä vaativin osa teollisesta arvoketjusta jää.

Tällainen uusi rakenne on ollut Suomessa jo hyvää vauhtia syntymässä. Kehityksen jatkumisen edellytyksistä täytyy nyt pitää huolta elinkeino- ja innovaatiopolitiikan tehoa parantamalla sekä työmarkkinoita edelleen kehittämällä. Yrityksissä ja innovaatiopolitiikassa se tarkoittaa kokeilua ja riskinottoa, mutta myös epäonnistumisia. Ihmisille se tarkoittaa muutoksia ja mahdollisuuksia, mutta myös riskejä, joita tulisi yhteisesti tulevaisuudessakin jakaa. Tuo kaikki kuuluu hyväksi todettuun taluskasvun ja hyvinvoinnin lisäämisen strategiaan. Tuota strategiaa ei tarvitse muuttaa, mutta uusia taktiikoita täytyy kokeilla muuttuvissa olosuhteissa. ■

KIRJALLISUUS

Baldwin, R.E. (2006), *Globalisation: The Great Unbundling(s)*. Valtioneuvoston kanslia.
BLS (2010), *All Firm Sizes Hit Hard during the Current Recession. Issues in Labor Statistics, Summary 10-02 / March 2010*, U.S. Department of Labor, U.S. Bureau of Labor Statistics

Dew-Becker I. & Gordon, R.J. (2008), *The Role of Labor Market Changes in the Slowdown of European Productivity Growth*, NBER Working Paper No. 13840.

Gordon, R.J. (2009), *The Slowest Potential Output Growth in U. S. History: Measurement and Interpretation*, CSIP Symposium on "The Outlook for Future Productivity Growth". Federal Reserve Bank of San Francisco.

Honkapohja, S. & Koskela E.A. & Lebfritz, W. & Uusitalo, R. (2009), *Economic Prosperity Recaptured. The Finnish Path from Crisis to Rapid Growth*, Cambridge, MA: MIT Press.

Ilmakunnas P. & Maliranta, M. (2008), *Työpaikka- ja työntekijävirrät yrityssectorilla vuosina 1991–2005*. Valtioneuvoston kanslian raportteja No. 2/2008

IMF (2009), *World Economic Outlook*, November.

Maliranta, M. (2003), *Micro Level Dynamics of Productivity Growth. An Empirical Analysis of the Great Leap in Finnish Manufacturing Productivity in 1975–2000*, ETLA A 38

Maliranta, M. (2010a), *Tuottavuuden trendi kriisin jälkeen – mihin tuottavuuden mikrojaljet osoittavat?* Teoksessa Rouvinen, P. & Ylä-Anttila, P. (toim.): *Kriisin jälkeen*, Helsinki: Sitra ja Taloustieto Oy.

Maliranta, M. (2010b), *Tehtävärakenteiden muutos palkkojen ja tuottavuuden kasvun lähteenä*, Teoksessa Asplund, R. & Kauhanen, M. (toim.), *Suomalainen palkkarakenne – muutokset, syyt, seuraukset*, Helsinki: Taloustieto Oy.,

Pajarinen, M. (2010), *Suomen teollisen teknologian, tuotannon ja työllisyyden suhteellinen erikoistuminen*, ETLA Keskusteluaiheita nro 1210.

Pohjola, M. (2010), *Miten tuottavuuden kasvun käy?* Teoksessa Rouvinen, P. & Ylä-Anttila, P. (toim.): *Kriisin jälkeen*, Helsinki: Sitra ja Taloustieto Oy.

Stevenson, B. & Wolfers, J. (2008), *Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox*, *Brookings Papers on Economic Activity*, 2008:1, 1–87.

<http://bpp.wharton.upenn.edu/betseys/papers/happiness.pdf>

Valtioneuvoston kanslia (2010), *Kestävästä kasvusta hyvinvointia ja elämänlaatua. Kasvutyöryhmän väliraportti. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 1/2010*

Valtiovarainministeriö (2010), *Julkinen talous tienhaarassa, Valtiovarainministeriön julkaisuja 8/2010*.

Vartia, P. (2010), *Aiempien kriisien opetukset nykytilanteessa*, teoksessa Rouvinen, P. & Ylä-Anttila, P. (toim.): *Kriisin jälkeen*, Helsinki: Sitra ja Taloustieto Oy.